

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเมืองผ่านพลวัตของธุรกิจในกรุงเทพมหานคร*

THE CHANGING FACE OF THE CITY AND BUSINESS DYNAMICS OF BANGKOK

วรัญญู เสนาสู

Waranyoo Senasu

วิทยาลัยพัฒนามหานคร มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช

Institute of Metropolitan Development Navamindradhiraj University, Thailand

Corresponding Author's Email: w.senasu@gmail.com

Received 11 March 2025; Revised 21 March 2025; Accepted 23 March 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ เป็นการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของเมืองผ่านพลวัตของธุรกิจและเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของธุรกิจภาคบริการระหว่างพื้นที่ของกรุงเทพมหานครช่วงหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยอธิบายความเปลี่ยนแปลงผ่านคำถามหลักคือ ธุรกิจภาคบริการของกรุงเทพมหานครเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรภายหลังวิกฤตการณ์โควิด-19 โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลการจัดตั้งกิจการใหม่และการเลิกกิจการของกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ ประกอบด้วยรายชื่อนิติบุคคลจัดตั้งใหม่และเลิกปี พ.ศ. 2566-2567 จากนั้นใช้กรอบการวิเคราะห์ด้วยดัชนีเชิงสัมพัทธ์ ในการทำความเข้าใจความหลากหลาย และความเชี่ยวชาญเฉพาะของเมือง ที่มีพื้นฐานมาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมืองและกระบวนการเติบโตทางเศรษฐกิจ ผลการวิจัยพบว่าพื้นที่กรุงเทพมหานครชั้นใน ยังคงมีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิต่อประชากรในระดับสูง และมีพลวัตของธุรกิจด้านการส่งเสริมสุขภาพและความงามในระดับสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น

Citation

* วรัญญู เสนาสู. (2568). การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเมืองผ่านพลวัตของธุรกิจในกรุงเทพมหานคร. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 5(1), 61-83.

Waranyoo Senasu. (2025). The Changing Face of the City and Business Dynamics of Bangkok. Journal of Political Science Mahamakut Buddhist University, 5(1), 61-83.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jpsmbu/index>

ของกรุงเทพมหานคร ในขณะที่กรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออกมีพลวัตของความหลากหลายทางธุรกิจที่สูงกว่า กล่าวคือ ธุรกิจที่จัดตั้งใหม่และเลิกกิจการในพื้นที่กรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออกค่อนข้างมีความผสมผสานกันไประหว่างธุรกิจทั้ง 5 ประเภทที่เลือกศึกษา

คำสำคัญ: เศรษฐกิจเมือง, กรุงเทพมหานคร, การเปลี่ยนแปลงของเมือง, ธุรกิจภาคบริการ

Abstract

This research paper analyzes the changing characters and dynamics of urban businesses, focusing on service sectors after the COVID-19 pandemic. The paper aims to describe the change of business diversity and specialization by using a quantitative method on the data from the Department of Business Development, Ministry of Commerce. The monthly data consist of registration and dissolution of businesses in Bangkok from 2023 to 2024. Relative indices measuring diversity and specialization are employed to evaluate the five business groups in six geographical areas of Bangkok. The paper finds that the concentration and specialization of businesses remain within the inner areas of the city, while the dynamics of business in the eastern suburb is relatively diverse compared to the other areas of the city.

Keywords: Urban Economy, Bangkok, Urban Change, Service sector

บทนำ

กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองขนาดใหญ่ที่มีแรงดึงดูดทางเศรษฐกิจ ความพร้อมของสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในพื้นที่กรุงเทพมหานครถูกสร้างและพัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองการใช้ชีวิตแบบคนเมือง สิ่งเหล่านี้กลายเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนจำนวนมากย้ายถิ่นฐานเข้ามาแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจในกรุงเทพมหานครมายาวนานหลายทศวรรษ ความหลากหลายและความหนาแน่นของผู้คนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ทำให้เกิดการกระจุกตัวทางเศรษฐกิจและสังคม เกิดการการประหยัดต่อขนาด (scale and scope economies) และความประหยัดจากการกระจุกตัว (agglomeration economies) ปัจจัยเหล่านี้ยิ่งเพิ่มแรงดึงดูดให้ผู้คนและกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลั่งไหลเข้ามาในพื้นที่กรุงเทพมหานคร มากขึ้น

กรุงเทพมหานครก็เช่นเดียวกับเอนนครใหญ่ทั่วโลก เมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ของโควิด-19 นอกจากผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจและสังคม ได้เกิดปรากฏการณ์การอพยพย้ายถิ่นครั้งใหญ่ในรอบ 7 ปี โดยพบว่าปี พ.ศ. 2563 มีคนย้ายถิ่นกว่า 1.05 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 60 จากปี พ.ศ. 2562 คิดเป็นอัตราการย้ายถิ่นร้อยละ 1.5 สอดคล้องกับอัตราการย้ายเข้ามาสูงกว่าอัตราการย้ายออกในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งอนุมานได้ว่าเกิดการเคลื่อนย้ายประชากรครั้งใหญ่จากกรุงเทพมหานครไปยังต่างจังหวัด ขณะที่กรุงเทพมหานคร ภาคกลาง และภาคใต้ มีอัตราการย้ายออกมากกว่าอัตราการย้ายเข้า โดยประมาณ 1 ใน 3 ของผู้ย้ายถิ่นมีวัตถุประสงค์ด้านการทำงาน โดยผลสำรวจด้านอาชีพของผู้ย้ายถิ่นพบว่า อาชีพงานบริการและอาชีพพื้นฐาน ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพที่ใช้ทักษะปานกลางและต่ำ เป็นกลุ่มผู้ย้ายถิ่นกลุ่มใหญ่ที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44 ของผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด (จิตสุภา สุขเกษม และอวิกา พุทธานภาพ, 2021)

สิ่งที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์การอพยพย้ายถิ่นในช่วงวิกฤตการณ์ของโควิด-19 สะท้อนให้เห็นอนาคตของเมืองหลังโรคระบาด และคาดการณ์ให้เราเห็นแนวโน้มของความเปลี่ยนแปลงเชิงลึกทางเศรษฐกิจของเมืองและแรงงานในเมือง การศึกษาพื้นที่กรุงเทพมหานครหลังวิกฤตการณ์ของโควิด-19 ผ่านมิติทางเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญมาก เพราะในโลกหลังปกติ (post normal) ที่ความไม่แน่นอนและความเสี่ยงเป็นพื้นฐานของวิถีชีวิต สถานการณ์ภัยพิบัติที่รุนแรงและโรคระบาดฉับพลันก็จะยิ่งตอกย้ำรอยร้าวของระบบเศรษฐกิจเมือง ทั้งเศรษฐกิจภาคฐาน (basic) และภาคบริการ (non-basic) ที่ทั้งสองต่างสัมพันธ์พึ่งพากันและเป็นส่วนสำคัญตามแนวคิดฐานเศรษฐกิจเมือง (economic base of the city) ยิ่งเมืองมีขนาดใหญ่ ความหนาแน่นประชากรสูงขึ้น ย่อมมีความต้องการสินค้าและบริการมากกว่าเมืองเล็ก จึงส่งผลให้แรงงานที่ทำงานกิจกรรมภาคบริการเพิ่มมากขึ้น ธุรกิจภาคบริการจึงถือเป็นส่วนสำคัญที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจเมือง (Alexander, 1959)

บทความวิจัยนี้จึงเป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของเมืองผ่านพลวัตของธุรกิจใจในกรุงเทพมหานคร โดยอาศัยแนวคิดดัชนีเชิงสัมพัทธ์ (relative index) ในการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของเมืองกับบริบททางด้านการบริหารจัดการเมืองที่ซับซ้อนภายหลังวิกฤตการณ์ของโควิด-19 แม้ว่าการพิจารณาปรากฏการณ์ที่เกิดกับเมืองหลังวิกฤตการณ์ของโควิด-19 สามารถทำความเข้าใจได้ในหลากหลายแนวทาง แต่งานศึกษาด้านความเปลี่ยนแปลงของเมืองที่จะสะท้อนถึงการบริหารและจัดการเมืองทั้งในการบูรณาการเชิงพื้นที่ (area-based-integration) และเชิงฟังก์ชัน (functional-based agencies) ยังขาดการศึกษาที่เน้นการ

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ บทความวิจัยนี้จึงจะใช้ข้อมูลเชิงปริมาณเพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงของเมือง ผ่านการวิเคราะห์ภาคธุรกิจบริการในกรุงเทพมหานคร ด้วยคำถามหลักคือ ธุรกิจภาคบริการของเมืองเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรภายหลังจากวิกฤตการณ์โควิด-19 เพื่อให้เมืองสามารถบริหารจัดการ รับมือกับความเปลี่ยนแปลง และสามารถฟื้นตัว (resilience) ได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงของธุรกิจภาคบริการในกรุงเทพมหานครช่วงหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19
2. เพื่อเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของธุรกิจภาคบริการระหว่างพื้นที่ของกรุงเทพมหานครช่วงหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

ทบทวนวรรณกรรม

ผลกระทบของโควิด และระบบเศรษฐกิจเมือง

การสำรวจผลกระทบของโควิดที่มีต่อเมืองและพื้นที่ยังมีไม่มากนัก ที่เด่นชัดจะเป็นงานศึกษาที่อาศัยกรอบคิดการผลิตพื้นที่ของ Lefebvre มาวิเคราะห์ (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, 2567) เพื่อฉายภาพการบริหารจัดการและปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ของกรุงเทพมหานครผ่านการผลิตพื้นที่ แต่จากการสำรวจความหลากหลายของงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง โดยทั่วไปยังไม่มีงานศึกษาของผลกระทบโควิดต่อเมืองในเชิงพื้นที่ที่อธิบายด้วยข้อมูลหรือกรอบแนวคิดอื่น ซึ่งจากการสำรวจเบื้องต้น สามารถแบ่งผลกระทบของโควิดต่อเมืองหรือต่อประเทศได้ในหลายกลุ่ม ในบทความวิจัยนี้ได้ทบทวนวรรณกรรมจากงานศึกษาอื่นที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของโควิด-19 โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มงานศึกษาที่เน้นผลกระทบด้านสังคมและวิถีชีวิต โดยงานกลุ่มนี้จะเน้นการศึกษาในมิติทางสังคมเป็นแกนหลัก ผสมผสานกับการวิเคราะห์สภาพปัญหา ผลกระทบของปัญหา ไปจนถึงการใช้แนวคิดทางสังคมศาสตร์มาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ โดยมักใช้วิธีการวิจัยที่หลากหลาย เช่น การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูล การสังเกตการณ์ การตีความ โดยงานกลุ่มนี้จะพยายามชี้ให้เห็นมิติทางสังคมที่เกิดขึ้นจากวิกฤตการณ์โควิด-19 ที่ซับซ้อน และซ้อนทับ

คาบเกี่ยวปัญหาความเปราะบางของสังคมเศรษฐกิจไทย ปัญหาความเหลื่อมล้ำ เช่น พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (2567) วิลาลินี พนานครทรัพย์ (2567)

2) กลุ่มงานศึกษาที่เน้นผลกระทบต่อกลไกเชิงนโยบาย งานกลุ่มนี้จะเน้นการศึกษาสภาพปัญหาของวิกฤตการณ์โควิด-19 ที่ส่งผลต่อกลไกการทำงานของภาครัฐ มิติทางการบริหาร การปรับเปลี่ยนรับมือ และการใช้เครื่องมือทางนโยบายในการบริหาร โดยส่วนใหญ่ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล คาดการณ์ฉากทัศน์ เรียบเรียงพัฒนาการ ถอดบทเรียน การสัมภาษณ์ โดยงานกลุ่มนี้ เช่น ภาวิน ศิริประภาณุกุล (2563) สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ (2564) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2564)

3) กลุ่มงานศึกษาที่เน้นผลกระทบต่อเศรษฐกิจและธุรกิจ งานกลุ่มนี้จะเน้นมิติทางเศรษฐกิจ โดยใช้วิธีการทางเศรษฐศาสตร์และข้อมูลทางสถิติในการวิเคราะห์เป็นหลัก ผสมผสานกับการทำความเข้าใจผลกระทบของปัญหาต่ออุตสาหกรรมรายสาขาหรือ Sector อื่น ๆ ของสังคม โดยงานกลุ่มนี้ในอีกลักษณะ คือ การวิเคราะห์ผลกระทบต่อปัจจัยการผลิต และกลยุทธ์ทางธุรกิจในการปะทะกับวิกฤตการณ์โควิด-19 ที่ซับซ้อน เช่น Chantararat, S., A. Lamsam, N. Adultananusak, L. Ratanavararak, C. Rittinon and B. (2020) ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ (2021) Charoennan and Embalzado (2021) เนื้อแพร เล็กเฟื่องฟูและคณะ (2563) ธนาคารโลก (2563)

ระบบเศรษฐกิจเมืองกับความเปลี่ยนแปลงของเมือง นับตั้งแต่การระบาดของโรคโควิด-19 และมีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในทุกเขตท้องที่ทั่วราชอาณาจักรในวันที่ 25 มีนาคม 2563 ที่รัฐบาลออกประกาศเพื่อควบคุม ระวังยับยั้ง ป้องกันและแก้ไขสถานการณ์การแพร่ระบาด ต่อมากระทั่งสถานการณ์คลี่คลาย รัฐบาลก็ได้มีประกาศให้ยกเลิกสถานการณ์ฉุกเฉิน และยุบเลิกศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) โดยให้มีผลในวันที่ 1 ตุลาคม 2565 เป็นต้นไป (ราชกิจจานุเบกษา, 2565) ประเด็นคำถามสำคัญคือ ภายหลังจากที่กลไกระดับชาติในการจัดการสถานการณ์ได้ยุบเลิกไป กลไกเชิงพื้นที่ในระดับเมืองทำงานอย่างไร โดยเฉพาะพื้นที่เมืองขนาดใหญ่อย่าง กรุงเทพมหานคร ที่ต้องบริหารจัดการพื้นที่ทั้ง “50 สำนักงานเขต” และบริหารจัดการงานเมืองในลักษณะฟังก์ชันงานผ่านระบบ “สำนัก”

สภาพแวดล้อมทางนโยบายและพลวัตนโยบายการพัฒนาเมืองในปัจจุบันที่ส่วนใหญ่กำลังพัฒนาไปตามกรอบคิด “ครอบคลุมกว่าเดิม” (more inclusive) “ยั่งยืนกว่าเดิม”

(greener) และ “ฉลาดกว่าเดิม” (smarter) นโยบายและระบบปฏิบัติการของเมืองหลังจากการสถานการณ์โควิด-19 คลี่คลาย รัฐบาลอาจพุ่งเป้าไปที่การฟื้นฟูเศรษฐกิจมหภาค ขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะหน่วยบริหารจัดการเมือง ควรจะเป็นตัวกลางประสานความร่วมมือให้เกิดการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อธุรกิจ และสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานด้านกายภาพ จัดสรรพื้นที่สาธารณะให้ระบบเศรษฐกิจเมืองกลับคืนมาให้ได้ (ภาววรรณ ณาเลิศสมบูรณ์, 2021)

ความเปราะบางทางเศรษฐกิจของประเทศไทยสัมพันธ์กับพื้นที่กรุงเทพมหานคร เนื่องจากกรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่เมืองที่มีลักษณะของกระจุกตัวในอุตสาหกรรมและบริการสำคัญของประเทศ มหานครกรุงเทพจึงมี ลักษณะเป็นเอกนคร ที่มีขนาดประชากร จำนวนประชากร จำนวนนิติบุคคล และมูลค่าการลงทุนของนิติบุคคลที่ใหญ่กว่าเมืองลำดับสองกว่า 10 เท่า 8 เท่า และ 14 ตามลำดับ (อภิวัฒน์ รัตนวราหะ, 2566) ความเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นกับกรุงเทพมหานคร จึงทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยตั้งเครียดมากขึ้น (World Bank Group, 2024) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) เสนอว่าเมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 คลี่คลายลงจะทำให้พื้นที่เมือง ได้รับความสนใจจากนักลงทุน รูปแบบการค้าและบริการในพื้นที่เมืองจะปรับเปลี่ยนไป สอดคล้องกับภาวะวิถีความปกติใหม่ ประชาชนต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคและการเดินทาง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจจะสร้างผลกระทบเชิงลบตามมา ดังนั้น เป้าหมายในช่วงหลังโควิด-19 คลี่คลายลง คือ การพัฒนาเชิงพื้นที่และการพัฒนาเมืองที่มีความยั่งยืน ยืดหยุ่น พร้อมรับมือและสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนประชาชนทุกกลุ่ม สามารถเข้าถึงบริการสาธารณะ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

แรงงานจากธุรกิจภาคบริการในพื้นที่เมืองสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงภายหลังโควิด-19 คลี่คลายลง ซึ่งกลุ่มแรงงานจากธุรกิจภาคบริการสามารถแบ่งได้สองส่วน คือ 1) กลุ่มแรงงานในงานบริการขั้นพื้นฐาน ที่จำเป็นต้องอยู่พื้นที่ในการทำงาน เนื่องจากเป็นงานที่เคลื่อนย้ายพกพาได้ยาก และ 2) กลุ่มแรงงานในงานบริการขั้นส่งเสริม เป็นงานที่มีลักษณะรอบงานที่ยาวกว่า ใช้เวลาเรียนรู้และสั่งสมความรู้ที่ยาวนานกว่า ไม่จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่ทำงานสามารถพกพาเคลื่อนย้ายได้ง่าย (วาน ฉันทวิลาศวงศ์ และอภิวัฒน์ รัตนวราหะ, 2563) ระบบเศรษฐกิจเมืองกับแรงงานภาคบริการในเมืองจึงมีส่วนสัมพันธ์กัน นโยบายการพัฒนาเมืองของประเทศไทยที่ผ่านมา เน้นการพัฒนาเมืองให้รองรับการเติบโตของประชากรและเศรษฐกิจ

ดังนั้น เมืองจะหดตัวหรือเติบโตอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับฐานเศรษฐกิจของเมืองนั้น (อภิวัฒน์ รัตนวราหะ, 2566) พาณิชยกรรมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าจัดเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจและรายได้หลักที่สำคัญของเมือง สอดคล้องกับการใช้พื้นที่ของเมืองเพื่อประกอบพาณิชยกรรม ซึ่งย่านการค้ามักตั้งอยู่บริเวณตอนในของเมืองที่มีการอยู่อาศัยหนาแน่น และจะเบาบางลงเมื่อห่างไกลจากใจกลางเมือง เพราะใจกลางเมืองมีพื้นที่อย่างจำกัด จึงทำให้มีการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น (incentive use of land) (ศิริวิไล อีระโรจนารัตน์, 2567) บทบาทหน้าที่และรูปแบบของธุรกิจในเมือง เช่น ร้านค้าปลีก สถานธุรกิจ ที่เคยตั้งอยู่ใจกลางเมืองก็ย่อมเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง ภายหลังการเสื่อมสลายของย่านใจกลางเมือง ร้านค้าจำนวนมากได้ย้ายออกไปอยู่ชานเมือง ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของการกระจายออกจากศูนย์กลางระลอกที่ 3 (third wave in the decentralization process) (Flint, C. and Flint, D., 2001) “พื้นที่เมือง” ที่เรามักคุ้น จึงเป็นผลมาจาก Urbanization อันเกิดจากการปริมาณการย้ายถิ่นฐานเข้าสู่เมืองและการเติบโตกลายเป็นเมืองของพื้นที่ชุมชนเดิม เพราะวิถีชีวิตแบบเมืองอาจจะเกิดขึ้นนอกพื้นที่เมือง เช่น การเข้าใช้บริการดิจิทัล เป็นต้น ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของเมืองที่ปรากฏให้เห็นและที่เปลี่ยนแปลงไป จะแทรกซึมคุณค่าวิถีชีวิตแบบใหม่ ความเป็นเมืองจึงไม่ใช่แค่พื้นที่ทางกายภาพ แต่ยังกระจายเจือจางไปกับวิถีชีวิตจริงของผู้คน ลักษณะของวิถีชีวิตแบบเมืองจึงมีขอบเขตที่กว้างไกล เพราะวิถีชีวิตแบบเมือง อาจจะเกิดขึ้นนอกพื้นที่เมือง หรือนอกใจกลางเมือง (ว่าน ฉันทวิลาศวงศ์ และอภิวัฒน์ รัตนวราหะ, 2563)

กรอบแนวคิดการวิจัย

บทความวิจัยนี้อาศัยกรอบการวิเคราะห์ของ Duranton and Puga (2000) ที่ศึกษาความหลากหลาย (diversity) และความเชี่ยวชาญเฉพาะ (specialization) ที่มีพื้นฐานมาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมือง และกระบวนการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยมองว่าความก้าวหน้าของเมืองจะนำไปสู่ความหลากหลายของสินค้าและบริการ และในขณะเดียวกันก็สร้างความโดดเด่นอันเป็นลักษณะเฉพาะของเมืองไปพร้อมกัน Duranton and Puga (2000) ใช้วิธีการวิเคราะห์ด้วยดัชนีเชิงสัมพัทธ์ (relative index) ในการทำความเข้าใจความหลากหลายและความเชี่ยวชาญเฉพาะของเมือง ผ่านสมการ Relative-specialization Index (RZI)

$$RZI_i = \max_j \left(\frac{S_{ij}}{S_j} \right)$$

และสมการ Relative-diversity Index (RDI)

$$RDI_i = \frac{1}{\sum_j |s_{ij} - s_j|}$$

โดย S_{ij} หมายถึงสัดส่วนการจ้างงานในอุตสาหกรรม j ของเมือง i และ S_j หมายถึงสัดส่วนการจ้างงานในอุตสาหกรรม j เมื่อเทียบกับทั้งการจ้างงานรวมประเทศ ทั้งนี้ในการศึกษานี้ผู้วิจัยได้นำวิธีการวิเคราะห์ข้างต้นมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับข้อมูลของพื้นที่กรุงเทพมหานคร ดังนั้น S_{ij} ในบริบทของบทความวิจัยนี้จะใช้จำนวนการจัดตั้งและเลิกกิจการของธุรกิจ j ที่ประกอบด้วยกลุ่มธุรกิจ 5 ประเภทตามที่ได้กล่าวไปแล้ว และ i หมายถึงพื้นที่กลุ่มเขตของกรุงเทพมหานครจำนวน 6 กลุ่มเขต ได้แก่ กลุ่มเขตกรุงเทพมหานครกลาง กลุ่มเขตกรุงเทพใต้ กลุ่มเขตกรุงเทพเหนือ กลุ่มเขตกรุงเทพตะวันออก กลุ่มเขตกรุงเทพมหานครเหนือ และกลุ่มเขตกรุงเทพมหานครใต้

ค่า RZI_i จะสะท้อนระดับความเฉพาะของกลุ่มธุรกิจ (business specialization) ของพื้นที่นั้น ถ้าพื้นที่มีค่า RZI_i สูงแสดงว่าธุรกิจที่จัดตั้งใหม่มีสัดส่วนของธุรกิจบางประเภทมากกว่า ขณะที่ค่า RZI_i ที่ต่ำจะหมายถึงพื้นที่นั้นไม่มีธุรกิจประเภทใดประเภทหนึ่งที่ครอบครองสัดส่วนตลาดมากโดยเปรียบเทียบ ในส่วนของค่า RDI_i จะใช้วัดความหลากหลายของประเภทธุรกิจ (business diversity) พื้นที่ที่มีค่า RDI_i สูงหมายถึงจำนวนธุรกิจที่จัดตั้งใหม่มีหลากหลายประเภทมากกว่าพื้นที่ที่มีค่า RDI_i ต่ำกว่า

วิธีดำเนินการวิจัย

การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

วัตถุประสงค์หลักของบทความวิจัยนี้ คือ พลวัตการเปลี่ยนแปลงของธุรกิจภาคบริการในกรุงเทพมหานคร และเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นที่ โดยนำเอาช่วงเวลาหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 คลี่คลายลงมาวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการ

รวบรวมข้อมูลและบททวนวรรณกรรม งานศึกษาและเอกสารที่เกี่ยวข้อง (documentary research) จากข้อมูลในสองรูปแบบ ได้แก่

- 1) การรวบรวมและบททวนวรรณกรรมจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับฐานเศรษฐกิจเมือง ข้อมูลที่เกี่ยวกับการบริหารสถานการณ์โควิด-19 ผลกระทบของโควิดต่อเมืองและต่อประเทศไทย ข้อมูลที่เกี่ยวกับการบริหารกรุงเทพมหานคร เป็นต้น
- 2) การรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้ข้อมูลสถิติจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์

ขอบเขตการวิจัย

การกำหนดพื้นที่วิเคราะห์และขอบเขตเชิงพื้นที่ บทควมวิจัยนี้อาศัยการวิเคราะห์ฐานเศรษฐกิจเมือง จึงกำหนดให้ กรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่ที่สุดของไทยและมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ในขณะเดียวกัน กรุงเทพมหานครก็เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากโควิดมากที่สุดหากวัดจากจำนวนผู้ติดเชื้ออันดับหนึ่งของประเทศ และมีอัตราการย้ายถิ่นออกมากที่สุด โดยใช้ข้อมูลสถิติจากงานที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในการวิเคราะห์ด้านฐานเศรษฐกิจเมือง

ขอบเขตระยะเวลา ผู้วิจัยกำหนดเลือกระยะช่วงเวลาที่ศึกษา คือ ระยะเวลา 2 ปี โดยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2566 – 2567 ซึ่งเป็นสองปีหลังจากที่สถานการณ์โควิด-19 คลี่คลายลงไป

กรอบการสืบค้นและวิเคราะห์ (institutional review analytical approach)

บทความวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลการจัดตั้งกิจการใหม่ และการเลิกกิจการของ ข้อมูลการวิจัยประกอบด้วยรายชื่อนิติบุคคลจัดตั้งใหม่และเลิกปี พ.ศ. 2566 - 2567 จากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ จำนวนทั้งสิ้น 24 เดือน ข้อมูลประกอบด้วยรายชื่อนิติบุคคล เลขทะเบียน วันจดทะเบียน วันที่จดทะเบียน รหัสวัตถุประสงค์ รายละเอียดวัตถุประสงค์ และที่ตั้งของธุรกิจ ผู้วิจัยได้คัดเลือกธุรกิจ 5 กลุ่มธุรกิจที่ครอบคลุมธุรกิจภาคบริการหลักที่สำคัญของเมือง โดยเลือกจากธุรกิจที่จดทะเบียนในพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้ง 50 เขต จากรหัสวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- 1) ธุรกิจค้าปลีกที่จำหน่ายอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภค ได้แก่
47111: ซูเปอร์มาร์เก็ต
47113: ร้านสะดวกซื้อ/ มินิมาร์ท

- 47114: ร้านขายของชำ
- 47190: การขายปลีกสินค้าอื่น ๆ ในร้านค้าทั่วไป
- 47211: ร้านขายปลีกเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์เนื้อสัตว์
- 47212: ร้านขายปลีกปลาและผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ
- 47213: ร้านขายปลีกผักและผลไม้
- 47215: ร้านขายปลีกผลิตภัณฑ์ขนมอบ
- 47219: ร้านขายปลีกอาหารอื่น ๆ ซึ่งมีได้จัดประเภทไว้ในที่อื่น
- 47221: ร้านขายปลีกเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์
- 47222: ร้านขายปลีกเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์
- 47711: ร้านขายปลีกเสื้อผ้า
- 47721: ร้านขายปลีกสินค้าทางเภสัชภัณฑ์และเวชภัณฑ์
- 47300: การขายปลีกเชื้อเพลิงยานยนต์ในร้านค้าเฉพาะ สถานี ปัม
- 47411: ร้านขายปลีกคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ต่อพ่วงคอมพิวเตอร์
- 47413: ร้านขายปลีกอุปกรณ์การสื่อสารโทรคมนาคม
- 2) ธุรกิจที่ให้บริการอาหารและเครื่องดื่ม
- 56101: การบริการด้านอาหารในภัตตาคาร/ ร้านอาหาร
- 56210: การบริการด้านการจัดเลี้ยง
- 56299: การบริการด้านอาหารอื่น ๆ ซึ่งมีได้จัดประเภทไว้ในที่อื่น
- 56301: การบริการด้านเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์เป็นหลักในร้าน
- 56302: การบริการด้านเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์เป็นหลักในร้าน
- 3) บริการด้านอสังหาริมทรัพย์
- 68101: การซื้อและการขายอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของตนเอง เพื่อการพักอาศัย
- 68102: การซื้อและการขายอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของตนเองที่ไม่ใช่เพื่อเป็นที่พักอาศัย
- 68103: การเช่าและการดำเนินการเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของตนเองหรือเช่าจากผู้อื่นเพื่อเป็นที่พักอาศัย
- 68104: การเช่าและการดำเนินการเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของตนเองหรือเช่าจากผู้อื่นที่ไม่ใช่เพื่อเป็นที่พักอาศัย
- 68201: กิจกรรมของตัวแทนและนายหน้าอสังหาริมทรัพย์โดยได้รับค่าตอบแทนหรือตามสัญญา

68202: กิจกรรมบริการอื่น ๆ เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์โดยได้รับค่าตอบแทนหรือตามสัญญาจ้าง

4) ธุรกิจด้านการรักษาและการฟื้นฟูสุขภาพ

86101: กิจกรรมโรงพยาบาล

86201: กิจกรรมคลินิกโรคทั่วไป

86202: กิจกรรมคลินิกโรคเฉพาะทาง

86203: กิจกรรมทางทันตกรรม

86901: กิจกรรมด้านการพยาบาลและผดุงครรภ์

86902: กิจกรรมด้านกายภาพบำบัด

86903: กิจกรรมในห้องปฏิบัติการทางการแพทย์

86909: กิจกรรมอื่น ๆ ด้านสุขภาพของมนุษย์ ซึ่งมีได้จัดประเภทไว้ในที่อื่น

87301: กิจกรรมการดูแลรักษาในสถานที่ที่มีที่พักและมีคนดูแลประจำ สำหรับผู้สูงอายุ

5) ธุรกิจด้านการส่งเสริมสุขภาพและความงาม

93111: การดำเนินงานเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการแข่งขันกีฬา

93112: การดำเนินงานของสถานที่ออกกำลังกาย

93120: กิจกรรมด้านสโมสรมกีฬา

93191: กิจกรรมการจัดการแข่งขันกีฬา

93199: กิจกรรมอื่น ๆ ทางด้านการกีฬาซึ่งมิได้จัดประเภทไว้ในที่อื่น

96101: กิจกรรมสปา

96103: กิจกรรมการแต่งผม

96104: กิจกรรมการดูแลความงามแต่งเล็บมือและเล็บเท้า

จากนั้นผู้วิจัยจะนำรายชื่อนิติบุคคลจากทั้ง 5 กลุ่มธุรกิจมาประมวลผลร่วมกับข้อมูลจำนวนประชากร 50 เขตของกรุงเทพมหานคร จากสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และข้อมูลการแบ่งเขตพื้นที่ 50 เขตออกเป็น 6 กลุ่มเขต จากแผนบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2556 – 2560 เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของธุรกิจในพื้นที่กรุงเทพมหานครที่จัดตั้งและเลิกกิจการในระหว่าง พ.ศ. 2566 – 2567 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลา 2 ปีภายหลังจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 โดยผู้วิจัยคัดเลือกธุรกิจบริการ 5 กลุ่มธุรกิจที่สามารถสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของเมืองได้อย่างครอบคลุม

ผลการวิจัย

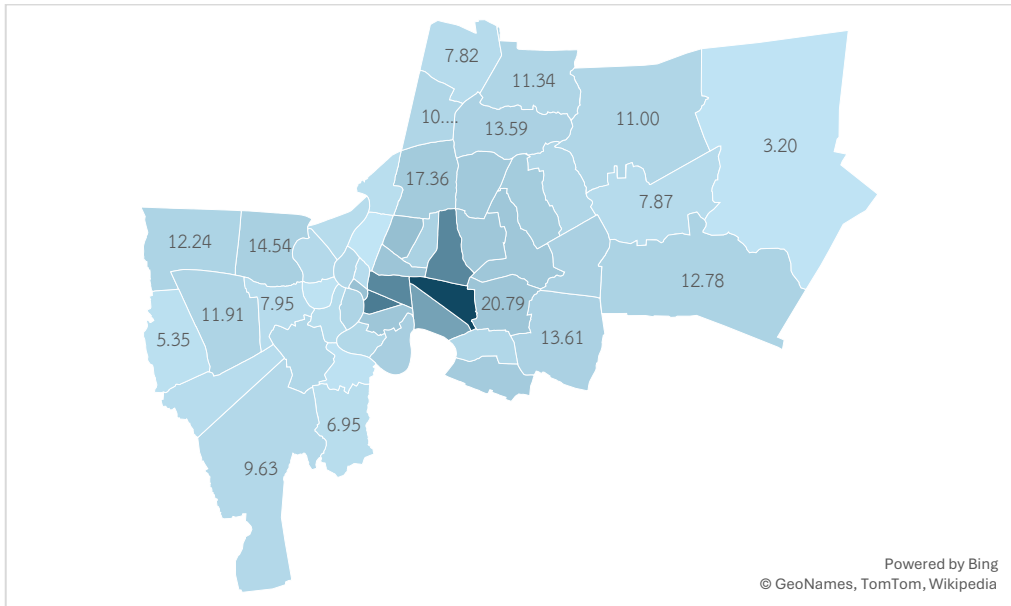
ผลการศึกษาส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์สถิติธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิ (net new entry) ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2566 – 2567 ที่ประกอบด้วยผลต่างระหว่างจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่ (entry) แทนด้วยตัวแปร En_k และจำนวนธุรกิจที่เลิกกิจการ (exit) แทนด้วยตัวแปร Ex_k และเนื่องจากแต่ละเขตมีจำนวนประชากรที่แตกต่างกัน จึงอาจทำให้บางเขตมีจำนวนธุรกิจจดทะเบียนจัดตั้งหรือยกเลิกมากกว่าค่าเฉลี่ยอันเป็นผลมาจากจำนวนประชากรที่มากกว่า จึงต้องนำมาปรับด้วยข้อมูลประชากรรายเขต แทนด้วยตัวแปร Pop_k จะได้ผลลัพธ์เป็นจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิ แทนด้วยตัวแปรด้วย NNE_k ของแต่ละเขต k ดังสมการนี้

$$NNE_k = \frac{En_k - Ex_k}{Pop_k}$$

สถิติจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิต่อประชากรหนึ่งหมื่นคนของทุกเขตในกรุงเทพมหานคร แสดงไว้ในภาพที่ 1 จำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิต่อประชากรหนึ่งหมื่นคน สูงสุดและต่ำสุด 10 เขตแรก แสดงไว้ในตารางที่ 1 และตารางที่ 2 โดยเขตที่มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิในระดับสูงเกือบทั้งหมดอยู่ในเขตกรุงเทพฯชั้นในที่เป็นศูนย์กลางสำคัญทางเศรษฐกิจ ได้แก่ เขตวัฒนา มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิ 746 ธุรกิจ คิดเป็นอัตราส่วน 92.29 ต่อประชากรหนึ่งหมื่นคน เขตบางรัก มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิ 274 ธุรกิจ คิดเป็นอัตราส่วน 62.39 เขตห้วยขวาง มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิ 467 ธุรกิจ คิดเป็นอัตราส่วน 55.93 เขตปทุมวัน มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิ 228 ธุรกิจ คิดเป็นอัตราส่วน 55.82 และเขตคลองเตย มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิ 370 ธุรกิจ คิดเป็นอัตราส่วน 40.91 ในขณะที่เขตที่มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิในระดับต่ำที่สุดคือ เขตดุสิต มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิ 18 ธุรกิจ คิดเป็นอัตราส่วน 2.29 รองลงมาคือเขตหนองจอก จำนวน 58 ธุรกิจ คิดเป็นอัตราส่วน 3.20 เขตบางกอกใหญ่ จำนวน 25 ธุรกิจ คิดเป็นอัตราส่วน 4.06 และเขตราชบุรีบูรณะ จำนวน 33 ธุรกิจ คิดเป็นอัตราส่วน 4.31

ภาพที่ 1 จำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุดขีดของกรุงเทพมหานครต่อประชากรหนึ่งหมื่นคน

ที่มา: คำนวณและสร้างโดยผู้วิจัยด้วยโปรแกรม Microsoft Excel

ตารางที่ 1 เขตที่มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุดขีดต่อประชากรหนึ่งหมื่นคน สูงสุด 10 เขตแรก

เขต	จำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุดขีด	จำนวนประชากร	อัตราส่วน
วัฒนา	746	80,830	92.29
บางรัก	274	43,914	62.39
ห้วยขวาง	467	83,493	55.93
ปทุมวัน	228	40,844	55.82
คลองเตย	370	90,446	40.91
พญาไท	159	65,275	24.36
สัมพันธวงศ์	46	20,168	22.81
สวนหลวง	255	122,676	20.79
ราชเทวี	135	66,279	20.37
สาทร	147	72,648	20.23

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัยโดยใช้ข้อมูลจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า

ตารางที่ 2 เขตที่มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิต่อประชากรหนึ่งหมื่นคน ต่ำสุด 10 เขตแรก

เขต	จำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิ	จำนวนประชากร	อัตราส่วน
ดุสิต	18	78,602	2.29
หนองจอก	58	181,367	3.20
บางกอกใหญ่	25	61,579	4.06
ราษฎร์บูรณะ	33	76,590	4.31
หนองแขม	83	155,243	5.35
บางซื่อ	77	119,431	6.45
ทุ่งครุ	86	123,761	6.95
บางบอน	73	101,246	7.21
ป้อมปราบศัตรูพ่าย	29	39,310	7.38
บางพลัด	66	87,475	7.55

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัยโดยใช้ข้อมูลจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า

ผลการศึกษาส่วนที่สองแสดงข้อมูลในรูปแบบของสัดส่วนของจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่ต่อจำนวนธุรกิจเลิกกิจการ หรือ En_k/Ex_k ตัวเลขสัดส่วนที่สูงจะสะท้อนว่าจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่มีจำนวนมากกว่าจำนวนธุรกิจที่เลิกกิจการในอัตราสูง บ่งชี้ว่าพื้นที่ดังกล่าวกำลังเป็นที่สนใจของภาคธุรกิจ ในขณะที่ตัวเลขสัดส่วนที่ต่ำ แต่มีค่ามากกว่า 1 จะสะท้อนว่าจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่ยังมีจำนวนมากกว่าจำนวนธุรกิจที่เลิกกิจการแต่อยู่ในอัตราต่ำ หากตัวเลขสัดส่วนมีค่าต่ำกว่า 1 แสดงว่าจำนวนธุรกิจใหม่น้อยกว่าจำนวนธุรกิจที่เลิกกิจการ บ่งชี้ว่าพื้นที่ดังกล่าวอาจไม่เป็นที่สนใจของภาคธุรกิจแล้ว

ข้อมูลสัดส่วนของจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่ต่อจำนวนธุรกิจเลิกกิจการเป็นรายเขตในกรุงเทพมหานคร แสดงไว้ในภาพที่ 2 เขตที่มีสัดส่วนของจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่ต่อจำนวนธุรกิจเลิกกิจการ สูงสุดและต่ำสุด 10 เขตแรก แสดงไว้ในตารางที่ 3 และตารางที่ 4 โดยเขตที่มีสัดส่วนของจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่ต่อจำนวนธุรกิจเลิกกิจการสูงสุดส่วนใหญ่เป็นเขตพื้นที่ชานเมือง เช่น เขตลาดกระบัง มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่ 275 ธุรกิจ จำนวนธุรกิจเลิกกิจการ 47 ธุรกิจ คิดเป็นสัดส่วน 5.85 เขตภาษีเจริญ มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่ 120 ธุรกิจ จำนวนธุรกิจเลิกกิจการ 23 ธุรกิจ คิดเป็นสัดส่วน 5.22 เขตจอมทอง มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่ 187 ธุรกิจ

ตารางที่ 3 เขตที่มีสัดส่วนของจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่ต่อจำนวนธุรกิจเลิกกิจการ สูงสุด 10 เขตแรก

เขต	จำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่	จำนวนธุรกิจเลิกกิจการ	สัดส่วน
ลาดกระบัง	275	47	5.85
ภาษีเจริญ	120	23	5.22
จอมทอง	187	36	5.19
ตลิ่งชัน	186	38	4.89
บางแค	288	59	4.88
ดอนเมือง	164	34	4.82
คลองเตย	468	98	4.78
คลองสามวา	292	62	4.71
วัฒนา	948	202	4.69
ทุ่งครุ	110	24	4.58

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัยโดยใช้ข้อมูลจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า

ตารางที่ 4 เขตที่มีสัดส่วนของจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่ต่อจำนวนธุรกิจเลิกกิจการ ต่ำสุด 10 เขตแรก

เขต	จำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่	จำนวนธุรกิจเลิกกิจการ	สัดส่วน
ดุสิต	33	15	2.20
ราษฎร์บูรณะ	59	26	2.27
ป้อมปราบศัตรูพ่าย	50	21	2.38
วังทองหลาง	327	125	2.62
พระนคร	66	24	2.75
พระโขนง	139	50	2.78
บางบอน	112	39	2.87
มีนบุรี	169	58	2.91
ยานนาวา	172	59	2.92
บางกอกใหญ่	38	13	2.92

ที่มา: คำนวณโดยผู้วิจัยโดยใช้ข้อมูลจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า

ผลการศึกษาร่วมที่สามแสดงผลการวิเคราะห์ความหลากหลาย (diversity) และความเฉพาะทาง (specialization) ของธุรกิจในแต่ละกลุ่มเขตของกรุงเทพมหานครผ่านการใช้ดัชนีเชิงสัมพัทธ์สองดัชนี ได้แก่ Relative-specialization Index (RZI) และ Relative-diversity Index (RDI) โดยการใช้การแบ่งกลุ่มเขตของกรุงเทพฯออกเป็น 6 กลุ่มเขต ได้แก่ กลุ่มเขต 1 กลุ่มเขตกรุงเทพมหานครกลาง กลุ่มเขต 2 กลุ่มเขตกรุงเทพฯใต้ กลุ่มเขต 3 กลุ่มเขตกรุงเทพฯเหนือ กลุ่มเขต 4 กลุ่มเขตกรุงเทพฯตะวันออก กลุ่มเขต 5 กลุ่มเขตกรุงเทพฯเหนือ และกลุ่มเขต 6 กลุ่มเขตกรุงเทพฯใต้ และศึกษากลุ่มธุรกิจจำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่ ธุรกิจค้าปลีก ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจซื้อขายและเช่าอสังหาริมทรัพย์ ธุรกิจด้านการรักษาและฟื้นฟูสุขภาพ และธุรกิจด้านสุขภาพและความงาม เพื่อเปรียบเทียบความหลากหลายสัมพัทธ์และความเฉพาะทางสัมพัทธ์ของธุรกิจระหว่างพื้นที่ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิเคราะห์แสดงไว้ในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ Relative-specialization Index และ Relative-diversity Index

	กลุ่มเขต 1	กลุ่มเขต 2	กลุ่มเขต 3	กลุ่มเขต 4	กลุ่มเขต 5	กลุ่มเขต 6
RZI _{entry}	2.15	5.08	2.36	2.17	0.94	0.81
RZI _{exit}	2.46	4.93	2.13	2.83	1.39	1.23
RID _{entry}	2.30	1.76	1.99	2.77	1.80	1.83
RID _{exit}	1.86	1.43	1.93	2.30	1.57	1.68

จากตารางที่ 5 ในส่วนของ Relative-specialization Index จะเห็นว่าในกลุ่มธุรกิจที่จัดตั้งใหม่ (entry) กลุ่มเขต 2 พื้นที่กรุงเทพฯใต้ มีค่า RZI_{entry} อยู่ที่ 5.08 สูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มเขตอื่น สะท้อนว่าพื้นที่นี้มีธุรกิจจัดตั้งใหม่ที่มีลักษณะความชำนาญเฉพาะทางมากกว่ากลุ่มเขตอื่นอย่างมาก โดยผู้วิจัยพบว่าธุรกิจด้านสุขภาพและความงามส่งผลต่อค่าดัชนีมากที่สุด ขณะที่กลุ่มเขต 1 กลุ่มเขต 3 และกลุ่มเขต 4 มีลักษณะความชำนาญเฉพาะทางของธุรกิจจัดตั้งใหม่ใกล้เคียงกันไปตามกลุ่มธุรกิจ

เมื่อพิจารณากลุ่มธุรกิจที่เลิกกิจการ (exit) ก็พบว่า กลุ่มเขต 2 พื้นที่กรุงเทพฯใต้ มีค่า RZI_{exit} อยู่ที่ 4.93 ซึ่งเป็นค่าสูงที่สุดเช่นกันเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มเขตอื่น สะท้อนว่ากลุ่มธุรกิจที่ปิดตัวลงก็เป็นธุรกิจที่มีความชำนาญเฉพาะมากกว่ากลุ่มเขตอื่น โดยผู้วิจัยพบว่าธุรกิจด้านสุขภาพและความงามก็ยังคงมีผลต่อดัชนีมากที่สุดเช่นเดิม สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มเขต 2

พื้นที่กรุงเทพใต้เป็นพื้นที่ที่มีพลวัตของธุรกิจด้านสุขภาพและความงามสูงที่สุด เนื่องจากมีสัดส่วนธุรกิจนี้เปิดกิจการใหม่และออกจากตลาดสูงกว่าพื้นที่อื่น

ในส่วนของ Relative-diversity Index ที่ใช้วัดความหลากหลายทางประเภทธุรกิจ จะเห็นว่ากลุ่มเขต 4 พื้นที่กรุงเทพตะวันออกมีระดับความหลากหลายสูงที่สุด ทั้งในกลุ่มธุรกิจที่จัดตั้งใหม่ (entry) และกลุ่มธุรกิจที่เลิกกิจการ (exit) โดยมีค่า RID_{entry} และ RID_{exit} อยู่ที่ 2.77 และ 2.30 ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าธุรกิจที่จัดตั้งใหม่และเลิกกิจการในพื้นที่กรุงเทพตะวันออกค่อนข้างมีความผสมผสานกันไประหว่างธุรกิจทั้ง 5 ประเภท ได้แก่ ธุรกิจค้าปลีก ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจซื้อขายและเช่าสังหาริมทรัพย์ ธุรกิจด้านการรักษาและฟื้นฟูสุขภาพ และธุรกิจด้านสุขภาพและความงาม

อภิปรายผล

การวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของเมืองผ่านพลวัตของธุรกิจและเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของระหว่างพื้นที่ของกรุงเทพมหานครทั้ง 50 เขต และ 6 กลุ่มเขตของกรุงเทพมหานคร ช่วงหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลการจัดตั้งกิจการใหม่และการเลิกกิจการของกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงพาณิชย์ สามารถอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

*ประเด็น การเปลี่ยนแปลงความเป็นศูนย์กลางของเมืองและแนวทางการศึกษา
โครงสร้างเมือง*

ธุรกิจภาคบริการในกรุงเทพมหานครสามารถสะท้อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเมืองได้ โดยเฉพาะเมืองในสังคมยุคหลังอุตสาหกรรม (post-industrial society) ที่มีการเคลื่อนย้ายฐานการผลิตภาคอุตสาหกรรมไปสู่พื้นที่รอบนอก การศึกษาที่ใช้ข้อมูลสถิติจากธุรกิจในภาคบริการจะช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงความเป็นศูนย์กลางของเมืองในระดับมหภาค ผลการวิจัยนี้ชี้ว่าความเป็นศูนย์กลางของกรุงเทพมหานครอาจจะไม่ได้อยู่ที่ย่านสีลม (เขตบางรัก) แต่เพียงแห่งเดียว ตามสมมติฐานที่นิยมใช้กันในการศึกษาโครงสร้างเมืองของกรุงเทพมหานคร แต่เริ่มกระจายออกไปสู่ย่านใกล้เคียง เช่น สุขุมวิท (เขตวัฒนา) สยาม (เขตปทุมวัน) และรัชดาภิเษก (เขตห้วยขวาง) ดังนั้น การศึกษาและทำความเข้าใจความเป็นศูนย์กลางเมือง ทั้งในรูปแบบของศูนย์กลางเดี่ยว และพหุศูนย์กลาง จำเป็นต้องใช้แนวทางการศึกษาที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ ณรงค์ศักดิ์ กิตติสาร (2557) ที่เสนอว่า

การศึกษาโครงสร้างของเมืองจำเป็นต้องใช้การวิเคราะห์ทางสถิติร่วมกับการศึกษาแบบสหสาขาวิชา เพิ่มเติมจากวิธีการพรรณนาเชิงพื้นที่ (spatial description) ที่เป็นแนวทางหลักของการศึกษาเมืองในประเทศไทย

ประเด็น พลวัตการเปลี่ยนแปลงของธุรกิจภาคบริการในกรุงเทพมหานครช่วงหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

การวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิของกรุงเทพมหานครต่อประชากรหนึ่งหมื่นคน พบว่ามีอัตราส่วนที่แตกต่างกันมากระหว่างกลุ่มเขตสูงสุด 10 เขตแรก และกลุ่มเขตต่ำสุด 10 เขตท้าย ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างในระดับที่มากของสองกลุ่มนี้เป็นผลมาจากฐานเศรษฐกิจเมืองที่แตกต่างกันโดยเฉพาะกลุ่มเขตที่มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิต่อประชากรหนึ่งหมื่นคนสูง อาจทำให้เห็นว่า เขตเหล่านี้เป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มธุรกิจบริการและใช้พื้นที่ของเมืองเพื่อประกอบพาณิชย์กรรมอย่างหนาแน่นเทียบต่อประชากรหนึ่งหมื่นคน และพื้นที่กลุ่มเขตต่ำสุด 10 เขตท้าย อาจจะเป็นพื้นที่ที่ประกอบธุรกิจบริการเบาบาง แต่ทั้งนี้ การวิเคราะห์พื้นที่กรุงเทพมหานครในงานวิจัยนี้อาจจะไม่สัมพันธ์กับทฤษฎี incentive use of land ที่เน้นอธิบายว่าพื้นที่ใจกลางเมืองมีพื้นที่อย่างจำกัด จึงทำให้มีการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น

ดังนั้น กลุ่มเขตที่มีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่สุทธิต่อประชากรหนึ่งหมื่นคนสูง จึงอาจเป็นผลมาจากปัจจัยและระบบนิเวศของการประกอบธุรกิจที่เสริมสนับสนุน โดยเฉพาะการมีอยู่ของกลุ่มประชากรแฝง ซึ่งเป็นไปได้ทั้ง กลุ่มคนที่เข้ามาทำงาน กลุ่มคนที่เข้าทำกิจกรรมในพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลา กลุ่มนักท่องเที่ยว หรือรวมถึงกลุ่มประชากรแฝงอื่น ๆ ทำให้การบริหารจัดการเมืองจะอาศัยเพียงข้อมูลจำนวนประชากร อย่างเดียวไม่ได้ เพราะจำนวนประชากรไม่สามารถสะท้อนลักษณะเฉพาะและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เมืองได้อย่างแท้จริง

ประเด็น เปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของธุรกิจภาคบริการระหว่างพื้นที่ของกรุงเทพมหานครช่วงหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

สถานการณ์ของเศรษฐกิจเมือง เมื่อมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่แล้ว สถานการณ์ภายหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นสถานการณ์ที่ยากจะคาดเดาว่าพื้นที่เมืองจะได้รับความสนใจจากนักลงทุน ในการประกอบพาณิชย์กรรมมากน้อยเพียงใด หรือรูปแบบการค้าและบริการในพื้นที่เมืองจะปรับเปลี่ยนไปตามพฤติกรรมผู้บริโภคและการเดินทางของผู้คนอย่างไร จากการวิจัยพบว่า พื้นที่บางเขตมีตัวเลขสัดส่วนที่สูง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพื้นที่เขตนั้นมีจำนวนธุรกิจจัดตั้งใหม่มากกว่าจำนวนธุรกิจที่เลิกกิจการในอัตราสูง บ่งชี้ว่าเขต

พื้นที่นั้นกำลังได้รับความสนใจหรือมีระบบนิเวศที่เอื้อให้การประกอบธุรกิจเป็นไปได้ง่าย ขณะที่บางเขตพื้นที่จำนวนธุรกิจใหม่น้อยกว่าจำนวนธุรกิจที่เลิกกิจการ บ่งชี้ว่าพื้นที่ดังกล่าวอาจไม่เป็นที่สนใจของภาคธุรกิจแล้ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับระดับพื้นที่คงไม่ใช่เพียงการเกิดใหม่หรือปิดกิจการเท่านั้น แต่แนวโน้มของการประกอบธุรกิจในเชิงพื้นที่อาจจะสร้างผลกระทบเชิงลบตามมา ดังนั้นมุมมองเชิงการพัฒนาเชิงพื้นที่จำเป็นต้องวิเคราะห์ต้นทุนพื้นที่ฐานของพลวัตและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และสอดคล้องกับเป้าหมายในการพัฒนาพื้นที่ที่ยืดหยุ่น พร้อมรับมือ และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ในบริบทการบริหารจัดการเมืองที่ซับซ้อน อุปสรรคสำคัญของการบริหารจัดการเมืองและพื้นที่เมือง คือ ปัญหาในเชิงการบริหารจัดการ (governance challenge) ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การออกแบบโครงสร้างเชิงสถาบัน เพราะโครงสร้างการจัดการเป็นส่วนสำคัญและมีผลต่อการบริหารจัดการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งยี่ การบริหารจัดการเมืองที่พร้อมรับความเปลี่ยนแปลงในอนาคต จะอาศัยเฉพาะความเข้าใจในเชิงลักษณะกายภาพ พื้นที่เมือง หรือโครงสร้างอำนาจหน้าที่ของเมืองคงจะไม่เพียงพอ ผู้บริหารเมืองหรือนักบริหารเมืองจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับเศรษฐกิจเมืองด้วย ยิ่งกรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่เมืองที่มีลักษณะเฉพาะ ในด้านหนึ่งก็เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ และเป็นองค์กรหลักในการบริหารจัดการพื้นที่เมือง แบ่งการบริหารจัดการเมืองในรูปแบบการบูรณาการเชิงพื้นที่และรูปแบบเชิงฟังก์ชัน แต่เพราะพื้นที่ของกรุงเทพมหานครก็เป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการส่วนกลางด้วย ปัจจัยเหล่านี้เป็นความท้าทายของกรุงเทพมหานครที่จะต้องออกแบบให้โครงสร้างการจัดการสามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ (well-designed regulatory framework)

การวิเคราะห์เศรษฐกิจเมือง ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการกระบวนการวิเคราะห์เพื่อการบริหารจัดการเมือง ดังนั้น การวิเคราะห์เศรษฐกิจจึงเริ่มต้นจากการตั้งคำถามกับปรากฏการณ์ด้านเศรษฐกิจในเมือง ยิ่งเมื่อเกิดปรากฏการณ์ย้ายถิ่นเข้าออกจำนวนมาก ภายหลังโควิด-19 ก็ยิ่งสะท้อนว่าแรงงานและธุรกิจภาคบริการในพื้นที่เมืองสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของเมือง กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เราพบเห็นในเมืองก็เป็นผลมาจากความหลากหลาย (diversity) และความเชี่ยวชาญเฉพาะของเมือง (specialization) ดังนั้น เมืองจะ

หดตัวหรือเติบโตอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับฐานเศรษฐกิจของเมืองนั้น และความเปราะบางทางเศรษฐกิจของประเทศไทยก็สัมพันธ์กับกรุงเทพมหานครอย่างเข้มข้น

เอกสารอ้างอิง

- จิตสุภา สุขเกษม และ อวิกา พุทธานุภาพ. (2021). *เทรนด์การย้ายออกจากเมืองใหญ่ ภูมิภาคไทยควรเตรียมความพร้อมอย่างไร*. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2568 จาก <https://www.bot.or.th/th/research-and-publications/articles-and-publications/articles/regional-articles/reg-article-2021-14.html>
- ณรงค์ศักดิ์ กิตติสาร. (2557). โครงสร้างเมืองเชิงพื้นที่: ตอนที่ 2 ความหลากหลายของศูนย์กลางของกรุงเทพมหานครที่ได้มีการนำเสนอไว้ในเชิงเอกสาร. *Asian Creative Architecture, Art and Design (ACAAD)*, 19(2), 173-186.
- เนื่อแพร เล็กเฟื่องฟู. (2563). *เมื่อ โควิด-19 ปิดเมือง: ผลกระทบต่อแรงงานไทยในมิติ supply-Side*. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2568 จาก <https://www.pier.or.th/abridged/2020/08/>
- พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. (2567). กรุงเทพมหานครฯ ในช่วงสถานการณ์โควิด-19: พินิจผลกระทบของโควิด-19 จากมุมมองการผลิตพื้นที่. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 20(1), 1-31.
- ภาวรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์. (2021, June 14). *เมืองใหม่หลังโควิด ฉบับไม่ดิสโทเปีย*. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2568 จาก <https://www.the101.world/new-cities-after-covid-19>
- ภาวิน ศิริประภาณุกุล. (2563). *โควิด-19 กับความยั่งยืนทางการคลังของประเทศไทย*. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2568 จาก www.pier.or.th/files/forums/2020/pier_forums_2020_02_1_presentation.pdf
- ยงยุทธ แฉล้มวงษ์. (2563). *อนาคตตลาดแรงงาน กับ มาตรการรับมือวิกฤติโควิด-19*. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2568 จาก <https://tdri.or.th/2020/03/labor-market-covid19/>
- ประกาศ เรื่อง ยกเลิกประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในทุกเขตท้องที่ทั่วราชอาณาจักร ประกาศข้อกำหนด และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง. (2565). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 232 ง หน้า 47 (29 กันยายน 2565)*.

- ว่าน ฉันทวิลาศวงศ์ และอภิวัฒน์ รัตนวราหะ. (2563). *คนเมือง 4.0 อนาคตชีวิตเมืองในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- วิลาสินี พนานครทรัพย์. (2567). ความสัมพันธ์ข้ามแดนทางไกลในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 รัฐ อารมณ์ และการสร้างความรู้สึกของการปรากฏ. *วารสารสังคมวิจัยและพัฒนา*, 6(4), 92-113.
- ศิริวิไล อีระโรจนารัตน์. (2567). *ภูมิศาสตร์เมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ประกาศ เรื่อง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). (2565). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง หน้า 1 (1 พฤศจิกายน 2565).
- สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ. (2564). *ผลกระทบเชิงเศรษฐกิจและสังคมจากการระบาดของโรคโควิด-19 ในระดับโลก และในประเทศไทย*. เรียกใช้เมื่อ 20 มกราคม 2568 จาก <https://ddc.moph.go.th/uploads/publish/1177420210915075055.pdf>
- อภิวัฒน์ รัตนวราหะ. (2566). *นคราภิวัตน์ไทย: ทางมา ทางไป ทางออก*. เชียงใหม่: แผนงานบูรณาการยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม.
- Alexander, J. W. (1959). *The Basic-Nonbasic Concept of Urban Functions*. In H. Mayer, and C. Kohn (Eds.), *Reading in Urban Geography* (pp. 87-100). Chicago: University of Chicago Press.
- Charoennan, W., & Embalzado, H. (2021). The Impacts of COVID-19 pandemic and strategic responses: Insights from business owners in Thailand. *Chulalongkorn Business Review*, 43(2), 47-71.
- Durantón, G., & Puga, D. (2000). Diversity and Specialisation in Cities: Why, Where and When Does it Matter?. *Urban Studies*, 37(3), 533-555. <https://doi.org/10.1080/0042098002104> (Original work published 2000)
- Flint, C. and Flint, D. (2001). *Urbanisation: Changing Environment*. (2nd ed). London: Collins Educational.
- World Bank. (2563). *Thailand Economic Monitor: Thailand in the Time of Covid-19*. World Bank: Bangkok

World Bank Group. (2024). *Thailand Economic Monitor: Unlocking the Growth Potential of Secondary Cities*. Bangkok: World Bank.